НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

YEVROOSIYO IQTISODIY ITTIFOQI HUQUQIY MAQOMI MUAMMOLARI: MILLIY QONUNCHILIK KOLLIZIYALARI VA NIZOLARNI HAL ETISH MEXANIZMLARI

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО СТАТУСА ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА: КОЛЛИЗИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И МЕХАНИЗМЫ РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ

PROBLEMS OF THE LEGAL STATUS OF THE EURASIAN ECONOMIC UNION: CONFLICTS OF NATIONAL LEGISLATION AND DISPUTE SETTLEMENT MECHANISMS

Xudaynazarova Uldaulet Muratovna
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
“Xalqaro huquq” fakulteti magistranti
Email: uldauletxudaynazarova@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqining huquqiy maqomi milliy qonunchilik kolliziyalari va nizolarni hal etish mexanizmlari bilan bog‘liq amaliy muammolar kesimida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Ittifoq huquqi manbalari, Bojxona kodeksining kollizion qoidalari, milliy huquqning qo‘llanish chegaralari, YEOII Sudining vakolatlari va iqtisodiy subyektlarning protsessual imkoniyatlari o‘rganildi. Xulosa sifatida kolliziyalar asosan normativ iyerarxiyaning turlicha talqini, milliy implementatsiya usullarining farqlanishi va sud mexanizmlarining cheklanganligi bilan bog‘liq ekani asoslandi. Maqolada huquqiy birxillikni ta’minlash uchun kollizion xarita, izohli hujjatlar va sudlararo muloqot mexanizmlarini kuchaytirish taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: *Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi, huquqiy kolliziya, milliy qonunchilik, nizolarni hal etish, Bojxona kodeksi, Ittifoq Sudi, normativ iyerarxiya, implementatsiya*

Аннотация. В статье анализируются проблемы правового статуса Евразийского экономического союза через призму коллизий национального законодательства и механизмов разрешения споров. Рассматриваются источники права Союза, коллизионные положения Таможенного кодекса ЕАЭС, пределы применения национального права, компетенция Суда ЕАЭС и процессуальные возможности экономических субъектов. Сделан вывод о том, что основные коллизии связаны с различным толкованием нормативной иерархии, неодинаковыми способами национальной имплементации и ограниченностью судебных механизмов. Предлагается укрепить правовую единообразность через коллизионную карту, официальные разъяснения и межсудебный диалог.

Ключевые слова: *Евразийский экономический союз, правовая коллизия, национальное законодательство, разрешение споров, Таможенный кодекс, Суд Союза, нормативная иерархия, имплементация*

Abstract. The article examines problems of the legal status of the Eurasian Economic Union through the lens of conflicts between Union law and national legislation as well as dispute settlement mechanisms. It studies the sources of EAEU law, conflict-of-law provisions of the EAEU Customs Code, the limits of national law, the competence of the EAEU Court and procedural opportunities of economic entities. The study concludes that the key conflicts arise from differing interpretations of normative hierarchy, unequal methods of national implementation and limitations of judicial mechanisms. The article proposes a conflict-of-law map, official interpretative instruments and stronger judicial dialogue to ensure legal uniformity.

Keywords: *Eurasian Economic Union, legal conflict, national legislation, dispute settlement, Customs Code, Union Court, normative hierarchy, implementation*

KIRISH

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi huquqiy maqomining eng murakkab jihati uning normalari milliy qonunchilik bilan to‘qnash kelgan holatlarda namoyon bo‘ladi. Ittifoq shartnomasi umumiy bozor, bojxona tartibga soluvi va iqtisodiy siyosatning muvofiqlashtirilgan yo‘nalishlarini belgilaydi [1]. Biroq amaliyotda har bir a’zo davlatning konstitutsiyasi, ma’muriy tartib-taomillari, bojxona organlari amaliyoti va sud tizimi mavjud. Shu sababli YEOII huquqi qanchalik umumiy bo‘lmasin, u milliy huquqiy muhit orqali hayotga tatbiq etiladi.

Bojxona sohasida bu masala ayniqsa sezilarli. Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqining Bojxona kodeksi Ittifoq doirasidagi bojxona munosabatlarini yagona tartibga solishni nazarda tutadi, Kodeks bilan boshqa bojxona-huquqiy shartnomalar o‘rtasida ziddiyat bo‘lsa Kodeks qoidalari qo‘llanishini, Kodeks bilan tartibga solinmagan munosabatlarda esa a’zo davlatlar qonunchiligi amal qilishini ko‘rsatadi [2]. Bu qoida huquqiy aniqlik yaratadi, ammo u bir vaqtning o‘zida muhim savolni ochiq qoldiradi: milliy qonunchilik “bo‘shliqni to‘ldirish” vazifasini bajarayotganida, Ittifoqning umumiy maqsadlari qanday himoya qilinadi?

Tadqiqotning maqsadi YEOII huquqiy maqomi muammolarini milliy qonunchilik kolliziyalari va nizolarni hal etish mexanizmlari orqali tahlil qilishdir. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo‘yildi: Ittifoq huquqi va milliy qonunchilik o‘rtasidagi ziddiyat turlarini aniqlash; bojxona-huquqiy kolliziyalarning normativ asoslarini tahlil qilish; YEOII Sudining vakolatlari va protsessual chegaralarini baholash; iqtisodiy subyektlar huquqlarini himoya qilish imkoniyatlarini ko‘rsatish; kolliziyalarni kamaytirishga qaratilgan amaliy takliflarni ishlab chiqish.

ADABIYOTLAR SHARHI

YEOII huquqi bo‘yicha adabiyotlarda milliy huquq bilan kolliziya masalasi integratsiyaning real samaradorligi mezoni sifatida baholanadi. Karliuk (2017) Ittifoq huquqiy tartibi Yevropa Ittifoqi modeliga ma’lum darajada o‘xshasa-da, bevosita qo‘llanish va ustuvorlik tamoyillari aniq ishlab chiqilmagani sababli milliy

huquqiy tizimlar bilan munosabatda murakkabliklar mavjudligini ko‘rsatadi [3]. Uning keyingi monografik yondashuvi ham huquqiy avtonomlik manbalar, institutlar va sud nazorati o‘rtasidagi uzviylikka tayanishini asoslaydi [4].

Mikhaliova (2019) YEOII Sudining yurisdiksiyasini tahlil qilib, Sud a’zo davlatlar o‘rtasidagi nizolarni, Komissiya qarorlarining Shartnoma va Ittifoq ichki shartnomalariga muvofiqligini hamda iqtisodiy subyektlarning ayrim arizalarini ko‘rishi mumkinligini ta’kidlaydi [5]. Biroq muallif sud vakolatlari ayrim jihatlarda avvalgi mintaqaviy integratsiya sudlariga nisbatan toraytirilganini, xususan dastlabki talqin mexanizmi va Komissiyaning a’zo davlatlarga qarshi da’vo kiritish imkoniyati cheklanganini ko‘rsatadi.

Entin va Pirker (2018) YEOII Sudi dastlabki amaliyotida Komissiya qarorlarini nazorat qilish va integratsion huquqni birxil talqin qilishga intilganini qayd etadi [6]. Kalinichenko (2017) bevosita ta’sir masalasiga oid qarorlarni tahlil qilib, iqtisodiy subyektlarning huquqiy himoyasi uchun Ittifoq normalari aniq, shartsiz va qo‘llashga tayyor bo‘lishi zarurligini ko‘rsatadi [7]. Bu yondashuv kolliziya masalasida faqat normativ ustuvorlik emas, balki normaning sifat darajasi ham muhimligini anglatadi.

Dragneva va Wolczuk (2017) Ittifoqning qoidalarga asoslangan tuzilmasi bilan amaldagi siyosiy kelishuvlar o‘rtasidagi tafovutni ko‘rsatib, integratsiya samaradorligi a’zo davlatlarning qoidalarga sodiqligiga bog‘liqligini ta’kidlaydi [8]. Pimenova (2019) esa qiyosiy tahlilda YEOII institutlarining huquqiy integratsiyasi milliy parlamentlar, sudlar va ma’muriy organlar bilan barqaror aloqalar tizimiga ehtiyoj sezishini asoslaydi [9]. Mazkur adabiyotlar kolliziyalarni faqat texnik muammo emas, balki Ittifoq maqomining amaliy sinovi sifatida ko‘rishga imkon beradi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot materiallari sifatida YEOII to‘g‘risidagi Shartnoma, Bojxona kodeksi, YEOII Sudining vakolatlariga oid rasmiy ma’lumotlar, Ittifoq huquqiy

portali hamda ilmiy maqola va monografiyalar tanlandi. Normativ materiallar orqali kollizion qoidalar, vakolat doiralari va sudga murojaat qilish shartlari aniqlashtirildi.

Metod sifatida formal-yuridik, kollizion-huquqiy, tizimli va qiyosiy tahlil qo‘llandi. Formal-yuridik usul norma matnining bevosita mazmunini ochishga xizmat qildi. Kollizion-huquqiy usul turli normativ darajalar o‘rtasidagi ziddiyatlarni aniqlashga yo‘naltirildi. Tizimli tahlil Ittifoq organlari, milliy organlar va sud mexanizmlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni ko‘rsatdi. Qiyosiy yondashuv orqali YEOII modeli boshqa integratsion tartiblar bilan umumiy va farqli jihatlarda baholandi.

NATIJALAR

Birinchi natija kolliziyalarni to‘rt asosiy guruhga ajratish imkonini berdi. Birinchi guruh - Shartnoma va Ittifoq ichki shartnomalari o‘rtasidagi ziddiyatlar. Bunday holatda asosiy Shartnoma integratsiyaning normativ tayanchi sifatida ustuvor ahamiyat kasb etadi [1]. Ikkinchi guruh - Ittifoq organlari qarorlari va milliy normativ-huquqiy hujjatlar o‘rtasidagi ziddiyatlar. Bu turdagi kolliziyalar ko‘pincha texnik reglamentlar, bojxona qiymati, davlat xaridlari, raqobat va sanitariya choralarida ko‘rinadi. Uchinchi guruh - Ittifoq normalarini milliy ma’muriy amaliyotda qo‘llashdagi farqlar. To‘rtinchi guruh - iqtisodiy subyektlarning huquqlari milliy idoralar yoki Komissiya qarorlari tufayli cheklangan holatlardir.

Ikkinchi natija Bojxona kodeksi kollizion texnikasining nisbatan aniq shakllanganini ko‘rsatdi. Kodeks bojxona tartibga soluvida yagona qoidalarni belgilaydi, boshqa bojxona-huquqiy shartnomalar bilan ziddiyatda Kodeks ustuvorligini ko‘rsatadi va tartibga solinmagan masalalarda a’zo davlatlar qonunchiligiga murojaat qiladi [2]. Bu yondashuv bir tomondan yagona bojxona hududini mustahkamlaydi, ikkinchi tomondan milliy qonunchilikka subsidiar rol beradi. Ammo subsidiar qo‘llanish chegarasi aniq belgilanmasa, milliy organlar turlicha talqinlar ishlab chiqishi mumkin.

Uchinchi natija YEOII Sudining kolliziyalarni hal etishdagi roli muhim, ammo cheklangan ekanini ko‘rsatdi. Sud vakolatiga xalqaro shartnoma yoki uning alohida qoidalarining Shartnomaga muvofiqligini tekshirish, boshqa a’zo davlatning majburiyatlarni bajarishini nizolash, Komissiya qarorlarining muvofiqligini baholash va Komissiya harakati yoki harakatsizligini ko‘rib chiqish kiradi [10]. Iqtisodiy subyektlar ham Komissiya qarorlari yoki harakatsizligini sudda nizolashi mumkin, biroq bunday murojaat qaror ularning tadbirkorlik yoki boshqa iqtisodiy faoliyatidagi huquq va qonuniy manfaatlariga bevosita ta’sir etgan holat bilan bog‘liq bo‘lishi kerak [10].

To‘rtinchi natija milliy sudlar va YEOII Sudi o‘rtasidagi muloqot yetarli darajada tizimlashtirilmaganini ko‘rsatadi. Milliy sudlar Ittifoq normalarini qo‘llashda bevosita talqin muammosiga duch kelishi mumkin, lekin har bir ish bo‘yicha yagona dastlabki so‘rov mexanizmi mavjud bo‘lmasa, bir xil norma turli davlatlarda turlicha qo‘llanishi ehtimoli ortadi. Bu esa umumiy bozor subyektlari uchun oldindan bashorat qilinadigan huquqiy muhitni zaiflashtiradi.

Beshinchi natija shundan iboratki, kolliziyalar faqat normativ matnlar ziddiyati bilan cheklanmaydi. Ular ma’muriy amaliyot, hujjatlarning rasmiy tarjimalari, texnik reglamentlar ijrosi, bojxona organlarining raqamli axborot almashinuvi va sud qarorlarining milliy tizimda tan olinishi bilan ham bog‘liq. Shuning uchun kolliziyalarni hal etish mexanizmlari ham faqat sud jarayoni bilan cheklanmasligi, balki oldini olish, izohlash va monitoring vositalarini o‘z ichiga olishi zarur.

DISKUSSIYA

Kolliziyalarni muhokama qilishda avvalo “ustuvorlik” va “qo‘llanish” tushunchalarini farqlash zarur. Norma ustuvor bo‘lishi mumkin, ammo uni milliy organlar qanday protsedura orqali qo‘llashi alohida masala. Masalan, Bojxona kodeksi muayyan munosabatni to‘liq tartibga solsa, milliy huquq faqat ijro, tashkiliy tartib yoki protsessual masalalarda qo‘llanishi kerak. Aksincha, Kodeksda bo‘shliq

bo‘lsa, milliy norma qo‘llanadi, biroq bu norma Ittifoqning umumiy maqsadlari va prinsiplari bilan mos bo‘lishi lozim.

Ikkinchi muhim masala - iqtisodiy subyektlarning huquqiy himoyasi. YEOII huquqi tadbirkorlik subyektlariga real ta’sir ko‘rsatadi: bojxona to‘lovlari, tovar kelib chiqishi, texnik talablar, sertifikatlash, raqobat va davlat xaridlari kabi sohalarda qarorlar bevosita iqtisodiy oqibat tug‘diradi. Agar subyekt faqat milliy sudga murojaat qilsa, ish milliy huquq doirasida tor talqin qilinishi mumkin; agar faqat Ittifoq Sudiga murojaat qilish imkoniyati cheklangan bo‘lsa, integratsion norma amaliy himoyasiz qoladi. Shu bois ikki darajadagi himoya mexanizmlarini bog‘lovchi protsessual yo‘l zarur.

Uchinchi masala - Komissiya qarorlarining sifati va asoslantirilishi. Qaysi qaror milliy organlar uchun bevosita bajarilishi shart, qaysi biri ichki implementatsiyani talab qiladi, qaysi biri tavsiyaviy ahamiyatga ega - bu savollar huquqiy aniqlik uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Har bir qaror matnida vakolat manbasi, qo‘llanish muddati, ijrochi organlar, milliy huquq bilan nisbat va nizolash tartibi aniq ko‘rsatilsa, kolliziyalar sezilarli kamayadi.

To‘rtinchi masala - rasmiy izoh va monitoring mexanizmlari. Sud mexanizmi odatda nizodan keyin ishga tushadi; integratsion huquqda esa nizoning oldini olish ko‘proq samara beradi. Shu nuqtayi nazardan, YEOII huquqiy portali bazasida kollizion holatlar bo‘yicha izohli ma’lumotnoma, milliy implementatsiya jadvali va Komissiya qarorlarining qo‘llanish amaliyoti bo‘yicha monitoring hisobotlari yuritilishi mumkin [11]. Bu nafaqat davlat organlari, balki tadbirkorlar uchun ham huquqiy ishonchlilikni oshiradi.

Beshinchi masala - sudlararo muloqot. YEOII Sudi integratsion huquqning yagona talqinini ta’minlashga intiladi, milliy sudlar esa aniq nizoni milliy protsessual qoidalar asosida hal qiladi. Agar ular o‘rtasida izchil axborot almashinuvi, tavsiyaviy talqinlar yoki majburiy bo‘lmagan sharhlar tizimi yo‘lga qo‘yilsa, kolliziyalarni keskinlashtirmasdan hal etish mumkin. Bu yondashuv milliy

suverenitetni saqlagan holda integratsion huquqning birxil qo‘llanishiga xizmat qiladi.

Amaliy jihatdan “kollizion xarita” ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Unda har bir integratsion soha bo‘yicha norma manbasi, ustuvorlik qoidasi, milliy huquqning qo‘llanish chegarasi, vakolatli organ, sudga murojaat yo‘li va ehtimoliy ziddiyatlarni hal etish tartibi ko‘rsatiladi. Bunday xarita umumiy huquqiy nazariya emas, balki amaliy boshqaruv vositasi bo‘ladi. U bojxona, texnik reglament, raqobat va davlat xaridlari kabi nizoli sohalarda ayniqsa zarur.

XULOSA

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqining huquqiy maqomi milliy qonunchilik bilan o‘zaro aloqada sinovdan o‘tadi. Shartnoma Ittifoqning xalqaro-huquqiy shaxsligini va umumiy iqtisodiy maqsadlarini belgilaydi, Bojxona kodeksi esa ayrim sohalarda kollizion qoidalarni aniqroq mustahkamlaydi. Biroq amaliy kolliziyalar normativ iyerarxiya, milliy implementatsiya, ma’muriy talqin va sudga murojaat imkoniyatlaridagi farqlar tufayli saqlanib qolmoqda.

Tadqiqot natijasida kolliziyalar to‘rt guruhga ajratildi: Ittifoq shartnomalari o‘rtasidagi ziddiyatlar; Ittifoq organlari qarorlari va milliy hujjatlar o‘rtasidagi ziddiyatlar; milliy ma’muriy amaliyotdagi farqlar; iqtisodiy subyektlar huquqlariga ta’sir qiluvchi nizolar. Ushbu guruhlar Ittifoq maqomining nazariy emas, balki amaliy-huquqiy xususiyatga ega ekanini ko‘rsatadi.

Muammolarni kamaytirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi: birinchidan, YEOII huquqi va milliy huquq nisbatiga oid umumiy kollizion xarita ishlab chiqish; ikkinchidan, Komissiya qarorlarida vakolat manbasi va milliy implementatsiya tartibini alohida band sifatida ko‘rsatish; uchinchidan, YEOII Sudi va milliy sudlar o‘rtasida talqin so‘rash yoki izoh almashish mexanizmini kuchaytirish; to‘rtinchidan, iqtisodiy subyektlar uchun sudga murojaat qilish shartlarini yanada aniq va qulay bayon etish; beshinchidan, rasmiy huquqiy portalda kolliziyalar bo‘yicha izohli amaliyot bazasini shakllantirish. Mazkur choralar Ittifoq

huquqiy maqomini barqaror, oldindan bashorat qilinadigan va amaliy jihatdan samarali tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Договор о Евразийском экономическом союзе. Астана, 29 мая 2014 года. URL: https://docs.eaeunion.org/en/documents/236/8429/

2. Договор о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза. Москва, 11 апреля 2017 года. URL: https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary/9dd/Customs-Code-of-the-EAEU.pdf

3. Karliuk M. The Eurasian Economic Union: An EU-Inspired Legal Order and Its Limits // Review of Central and East European Law. 2017. Vol. 42. No. 1. P. 50-72.

4. Karliuk M. The Emerging Autonomous Legal Order of the Eurasian Economic Union. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 280 p.

5. Mikhaliova T. Jurisdiction of the Court of the Eurasian Economic Union and Its Role in the Development of the Eurasian Legal Order: One Step Back and Two Steps Forward // Polish Yearbook of International Law. 2019. Vol. 39. P. 252-265.

6. Entin K., Pirker B. The Early Case Law of the Eurasian Economic Union Court: On the Road to Luxembourg? // Maastricht Journal of European and Comparative Law. 2018. Vol. 25. No. 3. P. 266-287.

7. Kalinichenko P. A Principle of Direct Effect: The Eurasian Economic Union Court Pushes for More Integration. Berlin: Freie Universität Berlin, 2017. 3 p.

8. Dragneva R., Wolczuk K. The Eurasian Economic Union: Deals, Rules and the Exercise of Power. London: Chatham House, 2017. 15 p.

9. Pimenova O. Legal Integration in the European Union and the Eurasian Economic Union: Comparative Analysis // International Organisations Research Journal. 2019. Vol. 14. No. 1. P. 76-93.

10. Court of the Eurasian Economic Union. Competence of the Court. URL: https://courteurasian.org/en/about_the_court/competence/

11. Legal Portal of the Eurasian Economic Union. EAEU law and official documents. URL: https://docs.eaeunion.org/en/